



ÚJ ÁLLAM ÉPÜL

⊕ SZÖVEG: PETE MÁRTON, KÉP: KUMMER JÁNOS

KOSZOVÓ

EPUBLIKË!

KU ËSHTË
UKSHINË? ?



T A - K I



Koszovó és a koszovói albánok sorsa talán sohasem képezte annyira a magyar mindennapok részét, mint manapság, ugyanakkor a déli országhatáron tömegesen feltartóztatott migránsok csoportjai csupán egy szeletét képezik a koszovóiak vándorlásának, miközben például az elmúlt években itthon növekvő számban megjelenő – elsősorban éppen Koszovóból érkező – albán pékek és hozzátartozóik, alkalmazottaik száma immár ezres nagyságrendűre tehető.

Vajon melyek azok a nehézségek, amelyekkel e napjainkban formálódó országnak szembe kell néznie, s hogyan hat ez a helyiek gondolkodására és mindennapjaira, és végső soron miként járul hozzá mindez a tömeges elvándorláshoz?

Immár közel másfél évtizede, hogy a koszovói háború hivatalosan véget ért, és hét éve, hogy a tartomány kikiáltotta függetlenségét – de jure önálló állammá válva –, jóllehet, ezt a mai napig a Föld országainak csak alig több, mint fele ismerte el. Az elmúlt évtizedekben konfliktusokkal terhelt politikai-hatalmi helyzetet tehát látszólagos konszolidáció követte, s Koszovó is megindulhatott az önálló állami lét kiépítésének ösvényein, melynek szimbolikus (nemzeti jelképek megalkotása, államtudat erősítése) és stratégiai jelentőségű (nemzetgazdaság kialakítása, központosított intézményrendszerek kiépítése) állomásait valamennyi újonnan létrejövő államnak teljesítenie kell, hogy létét a külföld irányába és saját állampolgárai felé is sikeresen hirdesse.

Am a mai médiában Koszovó térsége újfent veszélyzőnként jelenik meg!

Az elmúlt évtizedekben konfliktusokkal terhelt politikai-hatalmi helyzetet tehát látszólagos konszolidáció követte, s Koszovó is megindulhatott az önálló állami lét kiépítésének ösvényein...



ÜNNEP PRISTINÁBAN

A társadalom fiatalos korszervezete, a gyermekek és fiatalok magas aránya szinte bármely település utcáit járva szembeötlő



Elsőpró albán többség

Az ország, amit mi ma Koszovói Köztársaság néven ismerünk, valójában az egykori jugoszláv tagállam, a Szerb Szocialista Köztársaság területén belül 1946-ban létrehozott Koszovó és Metóhia Autonóm Tartomány földrajzi kereteit hordozza.

Bár Koszovót gyakran jellemzik úgy, mint az egykori Nagy-, majd Kis-Jugoszlávia, illetve Szerbia albánok lakta részeit tömörítő terület, ez csak részben fedí a valóságot.

E terület ebben a formában korábban azonban sohasem volt egy közigazgatási egység, már csak a természetföldrajzi viszonyok miatt sem. A tartomány ugyanis alapvetően két különálló medencéből, az Ibar és a Sitnica folyók völgyét jelentő Kosovo Polje (magyarul: Rigómező) síkjából, valamint a Fehér-Drin völgyét jelentő Metóhia területeiből és e két medencét keretező hegységekből állt.

Bár Koszovót gyakran jellemzik úgy, mint az egykori Nagy-, majd Kis-Jugoszlávia, illetve Szerbia albánok lakta részeit tömörítő terület, ez csak részben fedí a valóságot. Az persze tény, hogy a tartomány szinte megalakulása pillanatától albán többséggel rendelkezett, a lakosság közel kétharmada albán anyanyelvű volt. Az átlagosan 7-8 gyermeket nevelő, hagyományos albán nagycsaládos modell, valamint a gazdasági nehézségek miatti szerb elvándorlás eredményeként az 1990-es évek elejére az albánok aránya 85-90%-ra, napjainkra pedig még ennél is magasabbra emelkedett – bár Koszovó ma sem kizárólag albán nyelvű! Az észak-koszovói Kosovska Mitrovica-i Kerület négy várostérsége (amelyek alatt egy-egy város és a környező falvak összessége értendő), valamint Koszovó-szerte néhány kisebb, enklávészerűen létező település, illetve településeggyüttes a mai napig túlnyomórészt szerb többségű. Emellett a majd' 2 millió lakos között számos egyéb kisebbség is megjelenik: bosnyákok, goránok, törökök, askáli és egyiptomi cigányok, valamint horvátok. Ráadásul albánok az egykori Jugoszlávia más területein is élnek kisebb, ám kompakt tömbökben: Szerbiában a szerb–koszovói–macedón hármashatárnál fekvő Presevó-völgyben, Macedóniában a Vardar felső völgyében és Szerbia és Montenegró határvidékén, az egykori Novi Pazar-i Szandzsák területén. E területek pedig – amint azt a közelmúltbeli kumanovói (Macedónia) öszzeccsások is mutatják – továbbra is feszültségcokkot jelentenek.

KÉZZEL FORMÁLT ALBÁN SASOK

a mitrovicai albán srácok mögött a szerbek és az albánok lakta városrészeket összekötő híd fut, amely egykor heves harcok színhelye volt, s ma is a város megosztottságának szimbóluma

Szerbia nem ereszt

Az önálló állammá válás Koszovó esetében is számos konfliktussal járt. Alapvető problémát jelentett, hogy a szerb nemzeti identitás szempontjából mind Kosovo Polje, mind pedig Metóhia kiemelt jelentőségű. A rigómezei csata (1389) – amely magyar nézőpontból a mohácsi csata szerb megfelelője – a 19. századi nemzeti ébredés (vagy inkább nemzetépítés) során a szerb nép kollektív tragédiájaként, egyúttal a nemzeti összetartozás szimbólumaként épült be a nemzeti tudatba.

A másik országrészt, Metóhiát – melynek neve a görög metochion szóból származik, és „kolostori birtokok”-at jelent – az itteni görögkeleti kolostorok miatt a szerb nemzet és kultúra egyik bölcsőjének tartják. Ezek igen fontos szerepet játszottak az oszmán-török megszállás évszázadai alatt az ortodox keresztény vallás és a szerb nyelv átmentésében.

A másik országrészt, Metóhiát – melynek neve a görög metochion szóból származik, és „kolostori birtokok”-at jelent – az itteni görögkeleti kolostorok miatt a szerb nemzet és kultúra egyik bölcsőjének tartják.



Az albán lakosság nem fogadta el az anyanyelvi oktatás és adminisztráció eltörlését, és kollektíven kivonult a közszférából, saját párhuzamos rendszereket kiépítve...

1989 óta – amikor a Jugoszlávia szerb lakta területeit egyben tartani kívánó milosevicsi szerb rezsim megszüntette autonóm státuszát – egyre inkább a de facto függetlenség irányába haladt. Az albán lakosság nem fogadta el az anyanyelvi oktatás és adminisztráció eltörlését, és kollektíven kivonult a közszférából, saját párhuzamos rendszereket kiépítve, amelyek az albán anyanyelvűek egyre növekvő száma miatt át is vették az állami intézmények szerepét. Ezek jócskán erősítették a koszovói identitást, és előkészítették a tartomány függetlenné válását.

Szerbia igyekezett is megakadályozni a tartomány leválását, és népszerűvé tenni a „Koszovó Szerbiához tartozik (Kosovo je Srbija)” jelzót. Ráadásul Koszovó – az egykori Jugoszlávia többi utódállamától eltérően – nem volt tagállami státuszú, csupán mint autonóm tartomány létezett, így az 1974-es jugoszláv alkotmány és a nemzetközi jog szerint nem rendelkezett a kiválás jogával. Ám Tito halála (1980), de főként



A PALÁNK ALATT, ÉSZAK-MITROVICÁBAN

A szerb többségű városrészben számos falfestmény jelzi, hova szeretnének inkább tartozni az itt lakók

SIETŐSEN A HÍDON

Prizren. Az albán hagyományok továbbélése és a globalizáció fogyasztási szokásai egyaránt a hétköznapiak részét képezik

Függetlenné lenni

A koszovói identitás kialakulása igen lényeges elem az ország jelenét és jövőjét nézve. Miközben ugyanis Koszovó elszakadását követően a közvélemény – az évszázados nagyalbán elképzelések fényében – az Albániához való csatlakozást tekintette a következő logikus lépésnek, ez a mai napig nem történt meg. Noha az elszakadásért harcoló félkatonai szervezet, az UÇK (Koszovói Felszabadítási Hadsereg) háttországát Albánia jelentette, s a harcok távlati céljai közt elvben az albánok lakta területek egyesítése is szerepelt, az egyesülés a külföld mellett az albánság oldaláról sem élvezte egyértelmű támogatást! Ennek okai igen összetettek: egyfelől a külön állami keretek között történő fejlődés igencsak eltávolította egymástól a két albán csoportot, így miközben a 20. század során Albánia nagyrészt ateistává vált, Koszovó jobban megőrizte mérsékelt, ám egyértelmű muszlim karakterét. A gazdasági érvek sem az egyesülés mellett szólnak: Koszovóban az élet-

... bár Nagy-Albánia-ábrázolások Koszovó-szerte fel-feltűnnek, az egyesülés a közeljövőben igencsak valószínűtlen.



CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR

A rádióban vendégünk a témáról:

PETE MÁRTON

Korábbi műsoraink meghallgathatók:
www.afoldgomb.hu/radio



ÖNKÉNTES IDEGENVEZETŐ ADEM JASHARI HÁZÁNÁL

A harcokban elesett (a szerb erők által családjával és követőivel együtt itt megölt), legendás UÇK-vezető lerombolt otthona ma a fiatal nemzet egyik legfontosabb emlékhelye (fent)

PIACI PISZTOLYÖNGYÚJTÓ

Pristina. A koszovói albán nagycsaládok hagyományosan védelmi közösségeket is alkottak, és ha kellett, fegyvert ragadtak birtokaik védelmében



színvonal a nyugati segélyeknek és a külföldön élők hazautalásainak köszönhetően viszonylag magasabb, mint Albániában. Ugyanakkor az albániai gazdasági élet jelentősebb szereplői sem járnának jól a kedvezőbb kapcsolatokkal és nemzetközi bekezdéssel rendelkező, több nyelvet is anyanyelvi szinten beszélő koszovói elittel folytatott versenyben. Így tehát, bár Nagy-Albánia-ábrázolások Koszovó-szerbe fel-feltűnnek, az egyesülés a közeljövőben igencsak valószínűtlen.

A függetlenség feladása koszovói részről azért is valószínűtlen, mert kivívása komoly áldozatokkal járt. Az 1998–1999-es háború több mint 10 000 áldozata és az anyagi károk mellett számos továbbélő probléma nehezíti a helyzetet. Trepça (Trepča) bányászati komplexuma ennek szemléletes példája. Ez egykor Jugoszlávia legnagyobb vállalatai közé tartozott, és volt időszak, amikor a tartományi össztermék 70%-át állította elő! Mára minden elavulttá vált, a működés jelentős beruházásokat igényelne. A tulajdonviszonyok tisztázása azonban a függetlenség kikiáltása után is hosszan húzódott, s máig tisztázatlanok olyan kérdések, mint például az, hogy ki fizesse a jugoszláv idők bányászainak nyugdíját...

VESZÉLYES UTAKON

Észak-Mitrovica. A háttér szerb zászlói és plakátjai az észak-koszovói kerületek Szerbiához csatlolásáért küzdő nacionalista propaganda tevékenységét jelzik

A NEWBORN-EMLEKMŰ

A függetlenség kikiáltása alkalmából felállított pristinai térinstalláció mára Koszovó Szabadság-szobra lett



Nyomás alatt, mozgásban

Trepça problémái – a használhatatlan infrastruktúra és a zűrös tulajdonviszonyok – az egész koszovói gazdaság kerékkötői. Amint arra Márkus László, Magyarország koszovói nagykövete is rámutatott, az újonnan kialakuló nemzetgazdaság alapvetően vonzó a külföldi befektetők számára, ám e problémák a mai napig nehezítik a külföldi tőke érkezését. A főként mezőgazdasági terményekkel és gépekkel kereskedő magyar befektetők számára különösen problémás a vasúthálózat használhatatlansága. Az áramellátás ugyancsak érzékeny kérdés, részben az erőművek elavultsága, részben pedig a szerb–koszovói határon fekvő Ujmani (Gazivoda) vízerőmű termelésének elosztása körüli viták miatt.

Koszovó gazdaságára azonban a demográfiai oldalról érkezik a legnagyobb nyomás. A népsűrűség másfélszer nagyobb, mint nálunk, a nagycsaládos modell továbbélésének eredményeként a lakosság több mint negyede 14 év alatti (Magyarországon ez az arány 14%). A gyorsan növekvő népességnek még egy stabil gazdasági környezet is csak nehezen tudna megfelelő számú munkaalkalmat teremteni, Koszovó esetében pedig ez még hatványozottabban problémás.

Az 1990-es években, amikor az albánok tömegével hagyták el a szerb nyelvű iskolákat, az anyanyelvi oktatás lényegében önszerveződően,

A gyorsan növekvő népességnek még egy stabil gazdasági környezet is csak nehezen tudna megfelelő számú munkaalkalmat teremteni, Koszovó esetében pedig ez még hatványozottabban problémás.



házaknál zajlott, nem feltétlenül képzett tanárok vezetésével. A háborút követően vált lehetővé az albán nyelvű oktatási rendszer megteremtése, de angolszász típusú iskolák is indultak, amelyek színvonalas nyelvi képzést és versenyképes tudást kínálnak. A tanári szakma megbecsültsége mind társadalmi, mind anyagi szempontból igen magas, ezt jelzik a koszovói viszonylatban kiemelkedően jónak számító, 700-800 euró körüli fizetések is. Mindezek eredményeként a fiatalok többsége ma igen jól beszél idegen nyelveket, angolul szinte minden tizenéves tud.

A tanári szakma megbecsültsége mind társadalmi, mind anyagi szempontból igen magas, ezt jelzik a koszovói viszonylatban kiemelkedően jónak számító, 700-800 euró körüli fizetések is. Mindezek eredményeként a fiatalok többsége ma igen jól beszél idegen nyelveket, angolul szinte minden tizenéves tud.

A nyelvtudás, valamint a mobilitásra való hajlandóság egyébként hagyományos jellemzője a koszovói, illetve az albán társadalomnak. Már az Oszmán Birodalom idején is nagyon jelentős volt az albánság mozgékonyasága, mivel igen nagy arányban voltak jelen a hadseregben, a közigazgatásban, a kereskedelemben. Az egykori Jugoszlávia egyik legfejletlenebb térségében élőként pedig rákényszerültek, hogy vendégmunkásként Nyugat-Európában dolgozzanak. A háború idején viszont a menedékstátusz tette lehetővé, hogy akár Nyugat-Európában, akár Észak-Amerikában vállaljanak munkát.

Csábító kivándorlás

És épp a kivándorlási kedv miatt tett szert Koszovó igencsak negatív hírnévre az elmúlt időszakban, különösen Magyarországon. A hónapok óta tartó tömegessé váló emigráció ugyanakkor több tényező összjátékára vezethető vissza. Az egyik – némileg paradox módon – a szerb–koszovói kapcsolatok normalizálódása volt. A közelmúltban a két kormánynak sikerült megállapodnia néhány állandó határátkelő létesítéséről, illetve a koszovói okmányok szerbiai elfogadásáról, s 2014 szeptemberétől a koszovói állampolgárok korlátozások nélkül léphetek Szerbia területére, amely jelentős könnyebbséget jelent az útrakelők számára. Ezzel párhuzamosan 2014 októberében Franciaország levette Koszovót a biztonságos országok listájáról, amely nyomán elterjedt a hír, hogy a koszovóiak menekültstátuszhoz juthatnak Franciaországban. Az embercsempészek megtévesztő

A hónapok óta tartó, tömegessé váló emigráció ugyanakkor több tényező összjátékára vezethető vissza.

Az egyik – némileg paradox módon – a szerb–koszovói kapcsolatok normalizálódása volt.



A SÉTÁLÓUTCÁN

Pristina. A tizenéves fiatalok – noha szeretik hazájukat – rendkívül céltudatosan készülnek a külföldre költözésre

BELVÁROSI ERŐPRÓBA

A közterek a társadalmi élet fontos színterei: a koszovóiak szívesen töltik estéiket családjukkal, barátaikkal az utcákon, tereken



Geopolitikai sorozatunk támogatója a

PAGEO



PALESTINAI
GEOPOLITIKAI
ALAPITVÁNY

információi, valamint néhány félreértelmezett politikusi nyilatkozat szintén szerepet játszott a kivándorlás felfutásában. Ilyen volt Angela Merkel 2015. januári kijelentése is: „Németországban mindenki szívesen látott, vallástól függetlenül, aki betartja a német törvényeket, és megtanulja a nyelvet.” Ezt sokan úgy értelmezték, hogy az ország bárkit befogad, a kivándorlók áradata pedig a szerb–magyar határon tetőzött.

A teljes igazsághoz hozzátartozik, hogy Koszovó polgárait az EU nem mentesítette a vízumkötelezettség alól (az egyetlen nyugat-balkáni országgént), viszont – sajátos státusza miatt – valamennyi lakója jogosult szerb útvéltre, mely könnyebbséget jelent az unión belül. Közép-, illetve hosszú távon ugyan várható a vízummentesség kiterjesztése, addig azonban mind hazai, mind nemzetközi oldalról komoly erőfeszítéseket igényel a megfelelő tájékoztatás és az embercsempészet elleni küzdelem. Mindemellett számos ország, így Magyarország is állami ösztöndíjakkal kívánja bevonni a tehetséges koszovói fiatalokat.



KÖZÖS TELKEN

Noha Koszovó vallásilag megosztott, Ferizaj (Uroševac) főterén évszázadok óta egymás mellett áll a két nagy egyházi közösség, a muszlimok és az ortodoxok imahelye

A PRIZRENI KORZÓN

A város történelmi öröksége, gazdag tradíciói és kulturális sokszínűsége az ország egészét is jól tükrözi (jobbra)



„Koszovó úton van”

A súlyos problémák dacára Koszovó a Balkán különlegesen egyedi pontjává kezd válni. Noha eredeti etnikai sokszínűsége a háborús konfliktusok hatására megkopott, és a korábban vegyesen együtt élő népcsoportok – elsősorban a szerbek és az albánok – ma már egyre inkább egymástól elkülönülő, zárt tömbökben élnek, a sokszínű egymásmellettiesség még számos helyen fellelhető, sőt egyes esetekben új elemekkel is gazdagodott. A főváros, Pristina ma már egy modern város arcát mutatja: az ENSZ és az EU kihelyezett szerveinek köszönhetően számos külföldi diplomata dolgozik a városban, kisebbfajta Genf- vagy Brüsszelsként. Ezt erősítik az egyre-másra épülő irodaházak, a gyorsforgalmi utak, az amerikai stílusú gyorséttermek, az ír pubok és más, manapság a világ legtöbb nagyvárosában nélkülözhetetlen alkotóelemek. Mindemellett mutatóban még megmaradt a régi óváros egy része a hagyományos balkáni hangulatot árasztó piaccal.

Egészen másfajta kultúrközi hangulatot áraszt Prizren, az ország második legnagyobb városa, mely az albán nemzeti gondolat kiindulópontjának tekintett Prizreni Liga megkötése (1878) óta kultikus jelentőségre tett szert az albánság körében, egyfajta kulturális és szellemi központtá válva. Mindemellett jelentős török, bosnyák és egyéb nemzetiségnek ad otthont, amely bekapcsolja több kultúrkör határok feletti vérkeringésébe is.



Egészen másfajta kultúrközi hangulatot áraszt Prizren, az ország második legnagyobb városa, mely az albán nemzeti gondolat kiindulópontjának tekintett Prizreni Liga megkötése (1878) óta kultikus jelentőségre tett szert az albánság körében, egyfajta kulturális és szellemi központtá válva.

nek az égbe szaúdi pénzből épített dzsámik mellett, egyfajta kulturális offenzívát jelezve. Mindezek jól tükrözik az országot egyébként is jellemző összetettséget, ellentmondásosságot és azt is, hogy – ahogy az itteniek gyakran mondják – „Koszovó úton van”. ⊕

A hagyományosan mezőgazdasági irányultságú vidék ugyancsak átalakulóban van. Metóhia kis családi borászatai mellett ma már százakkal találunk albán–amerikai borászati nagybirtokokat is. Az egykori jugoszláv síparadicsom, a Šar-hegységbeli Brezovica a közeljövőben várhatóan francia befektetők pénzéből újul meg, a Macedónia és Görögország irányába vezető főút mentén pedig egyre több külföldi cég telepedik meg.

Kiegészítve mindezt pedig török kormányzati és civil támogatással régi mecsetek újulnak meg, miközben új, hófehér minaretek nyújtóznak

A szerzők ezúton mondanak köszönetet a Balkan Calling Egyesületnek, az Experience Balkan (www.experiencebalkan.com) nonprofit szervezetének a helyszíni bejárást és információgyűjtést lehetővé tevő Kosovo Contact „VIP tour” megszervezéséért és lebonyolításáért